

УДК 378.637.016:78

Катерина Завалко

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються особливості організації та змісту формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх учителів музики, виокремлюється послідовність етапів експерименту, подається узагальнений набір форм та методів, що застосовувалися на кожному з етапів формувального експерименту.

Ключові слова: майбутній вчитель музики, готовність до інноваційної діяльності, педагогічна інноватика.

Вчитель як суб'єкт педагогічного процесу є головною діючою особою будь-яких перетворень у системі освіти. Процеси кардинальних перетворень школи та суспільства потребують від вчителя переорієнтації його свідомості на гуманістичні цінності, адекватні характеру інноваційної педагогічної діяльності. У зв'язку з цим виявилися протиріччя між традиційним рівнем реалізації діяльності вчителя та сучасними потребами школи і суспільства у вчителі-новаторі. Необхідність урахування сучасної інноваційної ситуації та майбутніх змін в освіті вимагає, на нашу думку, переорієнтації дисциплін всіх циклів музично-педагогічної підготовки на формування у майбутнього вчителя музики готовності до інноваційної діяльності.

Вітчизняна вища школа має значні здобутки в галузі підготовки майбутніх фахівців до діяльності у сфері музичного мистецтва, особливо музично-педагогічного (Н. Гуральник, А. Козир, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.). Але наразі необхідно зосередитися на модернізації музично-педагогічної підготовки вчителя музики, визначити особливості формування готовності до його інноваційної діяльності.

Метою даної статті є дослідження змісту та послідовності етапів формування готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності.

Процес формування готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності потребує розробки його змісту згідно з запропонованою нами відповідною технологією [3] та на основі обґрунтованих принципів навчання – інноваційності, інваріантності та універсальності, системності та цілісності, неперервності та наступності, особистісної орієнтації, інтеграції та контекстної діяльності.

Формувальний експеримент проводився у природних умовах

навчального процесу 2010–2013 рр. Інституту мистецтв НПУ ім. М. П. Драгоманова і охопив студентів 3–5 курсів. Поетапне проведення формувального експерименту було спрямовано на вирішення завдання щодо готовності майбутніх учителів музики до інноваційної діяльності. Виходячи з мети і завдань кожного з етапів формувальної роботи, добиралися спеціальні форми і методи роботи зі студентами. Узагальнений набір форм та методів, що застосовувалися у формувальному експерименті подано на рис. 1.

Кожний етап містив три блоки, зокрема:

- теоретичний (під час лекційних, практичних занять та самостійної роботи);
- музично-виконавський (опанування інноваційними методами під час занять з основного музичного інструменту);
- практичний (застосування активних форм і методів навчання під час практичних занять зі спецкурсу та основного музичного інструменту).

Перший етап – підготовчий – конструювання змісту навчання і виховання, що адекватний завданням підготовки майбутніх учителів музики до інноваційної діяльності в цілому. Метою даного етапу було загальне ознайомлення майбутніх учителів музики з проблематикою інноваційної діяльності педагога та формування базових знань і умінь щодо інноваційної діяльності. Дана мета вимагала вирішення таких завдань:

- формування у студентів узагальненої смислової установки та мотивації на оволодіння готовністю до інноваційної діяльності;
- надання знань щодо інноваційної діяльності вчителя музики;
- оволодіння рефлексією та навичками самопізнання.

Вирішення поставлених завдань відбувалося за допомогою застосування таких загальнонаукових методів: пояснення, заохочення, самостійне опрацювання наукової літератури, самоаналіз, самопізнання та специфічних: евристична бесіда, евритмії, усвідомлення смислу музичних творів, інтонаційно-стильового осягнення музики, елементарного музикування, збагачення метакогнітивного досвіду, проблемного рефлексування тощо.

Теоретичний блок. Основу даного блоку становило ознайомлення з програмою спецкурсу «Основи інноваційної діяльності вчителя музики», який мав сприяти формуванню готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності. Під час даного блоку студентами були опрацьовані такі теми спецкурсу як «Сутність інноваційної діяльності вчителя музики», «Інноваційні концепції музичного виховання». Основним навчально-методичним посібником курсу став авторський посібник «Основи інноваційної діяльності вчителя музики» [2].

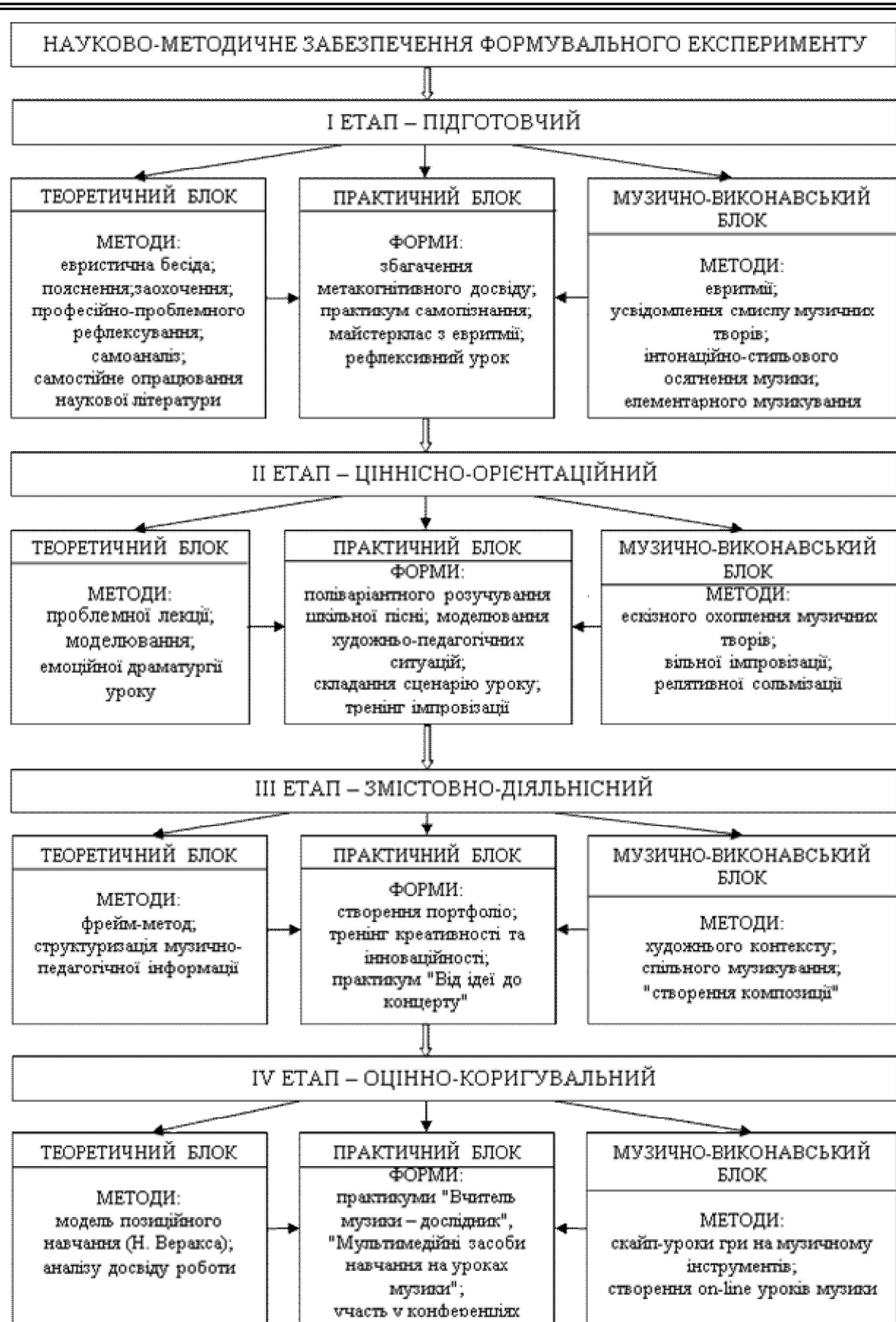

Рис. 1. Послідовність етапів та зміст блоків формуального експерименту

Метод професійно-проблемного рефлексування є основою «рефлексивних уроків» [4], побудованих на залученні учасників у процес навчання з його подальшим аналізом. Маючи спільні корені з методами мікронавчання та імітаційних ігор, даний метод професійної підготовки має свою специфіку та переваги. На відміну від методів навчання, побудованих на моделюванні педагогічних ситуацій, рефлексивні уроки стимулюють професійне мислення і дії учасників у психологічно реальній атмосфері навчання.

Під час музично-виконавського блоку першого етапу використовувалися такі методи як усвідомлення майбутніми вчителями музики смислу музичних творів, інтонаційно-стильового осягнення музики, евричності. Під час практичного блоку першого етапу майбутні вчителі музики особисто оволодівали уміннями та навичками інноваційної діяльності вчителя музики в цілому. З цією метою використовували такі форми роботи, як: практикум самопізнання, рефлексійні уроки, збагачення метакогнітивного досвіду, проводився майстерклас з евричності.

Другий етап – ціннісно-орієнтаційний – стимулювання розвитку професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів музики на формування готовності до інноваційної діяльності. Метою даного етапу було загальне ознайомлення майбутніх учителів музики з особливостями інноваційної діяльності у мікропросторі – просторі уроку музики. Дана мета вимагала вирішення таких завдань:

- формування узагальнених інноваційних музично-педагогічних знань;
- збагачення інноваційного досвіду;
- оволодіння методичною та педагогічною компетентністями.

Вирішення поставлених завдань відбувалося за допомогою застосування таких методів, як: проблемна лекція, моделювання художньо-педагогічних ситуацій, поліваріантного розучування шкільної пісні, емоційної драматургії уроку, ескізного охоплення музичних творів, імпровізації тощо.

Під час теоретичного блоку студентам було прочитано проблемну лекцію «Інноваційна діяльність вчителя музики у мікропросторі» (у просторі уроку музики). Крім того, студентів було ознайомлено з методикою проведення проблемної лекції. Для її конструювання необхідно було провести виокремлення трьох основних компонентів: вступ і постановка проблеми; проблемний виклад фактичного матеріалу; колективне формулювання висновків. Метод проблемної лекції було закріплено на практиці при складанні студентами власної проблемної лекції, тему якої вони обирали самостійно.

Під час музично-виконавського блоку використовувалися методи ескізного охоплення музичних творів, вільної імпровізації, релятивної сольмізації. Під час занять з основного музичного інструмента майбутні

вчителі музики знайомилися та опановували інноваційні методи роботи з учнями в процесі гри на музичному інструменті – методи групового навчання, особливості інтегрованих уроків за системами Ш. Сузукі та Г. Зілвея [4; 6].

Під час практичного блоку студенти застосовували інноваційні концепції музичного виховання. Зокрема, студенти опрацьовували прийоми інноваційних методів використання орф-інструментів на уроці музики, вивчали специфіку використання релятивної сольмізації та евритмії, адаптували прийоми музичного виховання М. Монтесорі для впровадження на уроках музики.

Форма робота на уроці за методом поліваріантного розучування шкільної пісні дозволила усвідомити майбутнім учителям музики потенціал та особливості шкільної пісні як засобу розвитку музичних здібностей школярів. Увага студентів зверталася на те, що в залежності від вибору методичної концепції (К. Орфа, З. Кодая, Е. Далькроза) можна розучити пісню, акцентуючи увагу на тому або іншому музичному прийомі та провідному методі.

Метод емоційної драматургії уроку використовується при розробці учителем музики сценарію уроку. Драматургія уроку (послідовність навчальних завдань, зміст і обсяг музичного матеріалу, кульмінація уроку, «післядія», емоційний тонус) визначається залежно від смислових акцентів на тому чи іншому музичному творі, від конкретних художніх уподобань учителя і учнів, позитивного ставлення до тих чи інших видів музикування, рівня загального та музичного розвитку класу. Майбутнім учителям музики пропонувалося розробити сценарні плани уроків, виходячи з певної концепції музичного виховання (елементарне музикування, релятивна сольмізація, евритмія).

Метод вільної імпровізації використовувався під час виконавського блоку для розвитку креативності виконання музичних творів майбутніми вчителями музики. Так, під час занять студенти виконували такі завдання: створення фрагментів мелодії; заповнення «пропущених» тактів мелодії; підбір другого голосу або басу; створення мелодії на заданий ритм; створення мелодії на задану гармонію; створення декількох варіантів мелодії на задану гармонію; створення ритмічного супроводу; створення ритмічних партитур тощо.

Третій етап – змістовно-діяльнісний – формування когнітивного, особистісного, діяльнісного компонентів готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності. Метою даного етапу було ознайомлення майбутніх учителів музики з особливостями інноваційної діяльності у просторі загальноосвітнього навчального закладу, що вимагало вирішення завдань:

- оволодіння інноваційними методами музично-просвітницької діяльності;

- збагачення досвіду інноваційних занять з учнівськими колективами;
- продовження формування креативності та інноваційності.

Вирішення поставлених завдань відбувалося за допомогою застосування таких форм та методів як фрейм-метод, структуризація музично-педагогічної інформації, створення портфоліо, тренінгу креативності та інноваційності, методу художнього контексту музичного твору, спільного музикування тощо.

Під час теоретичного блоку студенти самостійно опрацьовували тему «Інноваційна діяльність вчителя музики у просторі навчального закладу» та використовуючи фрейм-метод, структурували музично-педагогічну інформацію щодо інноваційних форм та методів роботи з музичними колективами. З метою усвідомленого опанування категоріями та поняттями інноваційної діяльності майбутні вчителі музики вчилися конструювати такі види фреймів:

- понятійні, що розкривають сутність ключового поняття та характеризують його основні ознаки;
- семантичні, що розкривають значення слова (інновація, музика тощо);
- тематичні, що дозволяють згорнути увесь матеріал теми у логічні схеми або матричні структури (інноваційна діяльність, музично-педагогічний процес);
- фрейми-пояснення, що містять інформацію про певну подію, розвиток педагогічної ситуації (музично-педагогічна ситуація).

Під час виконавського блоку використовувався метод створення «композицій» та метод художнього контексту. Так, метод створення «композицій» (у формі діалогу, музичних ансамблів та ін.) був спрямований на варіювання в процесі виконавської підготовки майбутніх учителів музики різних видів музичної діяльності. Адже саме поєднання різних видів музичної діяльності дає можливість посилити емоційний вплив музики на слухачів-школярів в процесі музичного навчання і виховання.

Опанування методом художнього контексту (виходу за межі музики) полягає в забезпеченні цілеспрямованої спільної діяльності вчителя і учнів з освоєння змісту навчально-методичного комплексу «Музика» для 5–9 класів. Оточення конкретних музичних творів художніми творами інших видів мистецтва (літератури, образотворчого мистецтва, кіно, театру) дозволяє учням більш глибоко осягати зміст музики, особливості її мови.

Під час практичного блоку даного етапу майбутні вчителі музики оволодівали навичками створення *портфоліо*, що містило такі розділи:

- «Моя інноваційна педагогічна концепція»;
- «Конструктор уроку музики»;
- «Карта музично-педагогічної активності вчителя»;

«Мій досвід впровадження інновацій»;

«Мої досягнення».

Також під час даного блоку студенти приймали участь у тренінгу креативності та інноваційності, було впроваджено практикум «Від ідеї – до концерту». Під час практикуму студенти обирали твір та на його прикладі проходили усі етапи роботи з музичним твором – від створення ідеального образу музичного твору до концертного виконання.

Четвертий етап – оцінно-коригувальний – аналіз та оцінка отриманих результатів з метою їх коригування. Метою даного етапу було ознайомлення майбутніх учителів музики з особливостями інноваційної діяльності на національному та європейському освітніх просторах, підсумувати знання, отримані на попередніх етапах та методом рефлексії досягнути власну готовність до інноваційної діяльності. Дана мета вимагала вирішення завдань:

- оволодіння інформаційною компетенцією;
- збагачення досвіду науково-дослідної роботи;
- формування власної інноваційної педагогічної позиції;
- рефлексія власної готовності до інноваційної діяльності.

Вирішення поставлених завдань відбувалося за допомогою застосування таких методів як аналіз досвіду роботи, модель позиційного навчання (Н. Веракса) [4], аналізу досвіду роботи, практикуму «Вчитель музики – дослідник», створення on-line уроків музики тощо, що були використані в процесі творчого опрацювання студентами спецкурсу «Основи інноваційної діяльності вчителя музики», під час проведення педагогічної практики у школі, під час занять з основного музичного інструменту та самостійної роботи.

В процесі засвоєння теоретичного блоку студенти опрацьовували такі теми зі спецкурсу, як: «Використання сучасних інформаційних технологій в процесі музичного виховання», «Інтернет-ресурси в роботі вчителя музики».

Під час виконавського блоку студенти знайомилися з технологією створення on-line уроків музики, з основними принципами дистанційного навчання, аналізували переваги та недоліки інтернет навчання. Студенти оволодівали навичками роботи з відповідним програмним забезпеченням – нотними редакторами, звукозаписуючими програмами, програмами для створення відеороликів та презентацій.

Під час практичного блоку було проведено практикум «Вчитель музики – дослідник», який дозволив поглибити знання і вміння щодо науково-дослідницької діяльності студентів. Адже глибоке розуміння сутності педагогічних явищ, інноваційне розв'язання неординарних завдань навчання неможливі без оволодіння методами наукового пізнання, ознайомлення з логікою науково-дослідного процесу, досвіду аналізувати тенденції та передбачати його подальший розвиток.

Отже, розробка послідовності етапів (підготовчий → ціннісно-орієнтаційний → змістовно-діяльнісний → оцінно-коригувальний) та зміст блоків (теоретичного, музично-виконавського та практичного на кожному етапі) процесу формування готовності майбутніх учителів музики до інноваційної діяльності дозволяє на практиці сформувати готовність до інноваційної діяльності у різних соціальних просторах та оволодіти необхідними компетенціями вчителя-інноватора, сформувати власну інноваційну позицію. Для більш ефективної реалізації формувального експерименту необхідно управляти даним процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веракса Н. Е. Модель позиционного обучения студентов / Н. Е. Веракса // Вопросы психологии. – 1994. – № 3. – С. 122–129.
2. Завалко К. В. Основи інноваційної діяльності вчителя музики: навчально-методичний посібник / К. В. Завалко. – Черкаси : Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. – 211 с.
3. Завалко К. В. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти : монографія / К. В. Завалко. – Черкаси : Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. – 520 с.
4. Cruickshank D. Reflective teaching / D. Cruickshank. – Reston. Virginia, 1987. – 130 p.
5. Suzuki S. The Suzuki Concept / S. Suzuki. – Diablo Press, Inc., Berkeley and San Francisco, 1973. – 110 p.
6. Szilvay G. Violin ABC Handbook for Teachers and Parents / G. Szilvay. – Fennica Genrman, 2008. – 115 p.